

Meetcultuur in de kleuterschool

4. OBSERVEREN

Fiche 4.1 Hoe leer jij jouw kleuters kennen?

TER BESPREKING: twee open vragen

- Wat wil je weten? Wat vind jij belangrijk om te weten? Wat 'moet' voor jou?
- Hoe weet je wat een kind al weet/kent ?

GETUIGENISSEN UIT DE PRAKTIJK

Wat ik belangrijk vind om op te volgen, is in de eerste plaats het welbevinden, zorgen dat ze graag naar school komen en zich goed voelen. En in de tweede plaats de betrokkenheid, dus zorgen dat betrokken kunnen spelen.

Dus in het begin van het jaar zet ik in op elkaar leren kennen, maar ook regels en afspraken leren kennen. En je begint dan na een paar weken te ervaren dat sommigen kleuters de afspraken direct door hebben en perfect weten in die hoek kan ik dit gaan doen. Maar er zijn ook altijd kleuters die na een maand of twee maand dat nog niet door hebben, en dat zijn wel signalen voor mij van 'oei, hoe zit dat eigenlijk met die zelfsturing?'

Ik vind het belangrijk dat kinderen op allerlei vlakken ontwikkelen, dus niet alleen talige of wiskundig denken, maar ook dat totaalbeeld vind ik belangrijk. Sociale vaardigheden, muzische... dus ik probeer in mijn weekplanning niet teveel te plannen en wel doelgericht te kiezen.

Verleden schooljaar in de tweede kleuterklas zijn we met drie heel gedifferentieerde groepen gestart. Drie heel gedreven kleuterjuffen planden thema's en dit en dat... En na 3 weken kwamen ze zichzelf al tegen.

We hebben toen beslist: 'laat het los, maak tijd om de groep te leren kennen omdat die zo gedifferentieerd is'. Met mondjesmaat hebben we dat gedaan... een keer na het allerheiligenverlof zeiden ze: 'dit doen we dus nooit meer. We gaan voortaan altijd de tijd nemen om onze groep te leren kennen'.

Wij plannen nu in september zo goed als niks in als thema. Maar wij gaan werken rond dat groepsgevoel, de kinderen leren kennen, de afspraken herhalen, de structuur bijbrengen. Tegen kerstvakantie hadden ze alle drie gevoel: Oké, we hebben onze groep in onze vingers zitten. Dat heeft hen toch wel deugd gedaan. Dat heeft ook dit schooljaar (nu twee heel grote groepen) geholpen: tempo verlagen en tijd maken om de groep en hun deelnemers en hun puzzelstukjes te leren kennen.

4. OBSERVEREN

Fiche 4.2 Hoe doelgericht observeren?

OPDRACHT:

Op de volgende pagina vind je enkele uitspraken uit de getuigenissen over doelgericht observeren, over hoe leerkrachten het wel of net niet zien.

Bekijk ze vanuit onderstaand schema en vul aan met eigen ervaringen.

	Begeleide activiteiten	Spel	Doe-opdrachten (materialen)	Opdrachten op papier
Gesloten Vooraf geformuleerde doelen				
Open Doelen worden uit de observatie afgeleid				

Nabespreking

- Wat is het voor-/nadeel van doelgericht observeren en meer open observaties?
- Wat leent zich vooral tot doelgerichte observaties en wat tot open observaties?

Tip

Een zinvolle oefening kan ook zijn dat je enkele doelen kiest (bij voorkeur doelen die je moeilijker vindt om te observeren) en dat je bespreekt hoe je die doelen op zoveel mogelijk verschillende manieren kan observeren in jouw (huidige) klas:

Welk rijk pallet aan mogelijkheden kunnen we inzetten?

GETUIGENISSEN UIT DE PRAKTIJK OVER OBSERVEREN

1. *Sorteeroefeningen kan je heel makkelijk en snel op papier laten uitvoeren, bijv. gekleurde eieren in het juiste mandje plakken.*
2. *Op de kast ligt een lijst (klankgebruik, rijmen, tellen, rangtelwoorden...). Je doet dan zo spelletjes: We gaan eens in de rij staan. Kom eens in de rij. Wie staat daar eerst? Dat is allemaal al spelend maar niet 1 op 1. We proberen altijd in groep te doen omdat we ook zoiets hebben: Als je 1 op 1 werkt met een kind. Dat is altijd comfortabeler voor dat kind. Voor jou is dat ook comfortabeler. Maar we weten dat dat bij ons in het eerste leerjaar niet het geval is om 1 op 1 te kunnen werken. Daarmee doen we dat wel altijd zo veel mogelijk klassikaal of in groepjes, meestal is het in groepjes.*
3. *Vorige week rond dino's heb ik de opdracht gegeven om een dino te nemen en op zoek te gaan naar decor voor de dino in loose-parts-kast. Als het af is, neem je foto en kom je het aan mij vertellen. Daar haal je veel info uit! Hoe redeneert kind? Hoe kan die dat verwoorden? Gebruikt hij al abstracte begrippen? En begrijpt hij begrippen als ik vragen stel?*
4. *Tijdens het vertellen van verhalen in kleine groepjes kan je checken wie het begrijpt, maar die conversaties dan tussen de kleuters... daar leer je ook heel veel uit en niet enkel over taal. En dan kan je gericht doorvragen.*
5. *Wij nemen een focusdoel en een thema... En zo zorgen we ervoor dat alle doelen aan bod komen in de hoeken.*
6. *Tijdens meespelen, dan zie je de kleuters soms echt anders. Dan zie je wie zichzelf uitdaagt of wie in zijn comfortzone blijft... Of een kleuter die bijv. nooit uit zichzelf in de knutselhoek komt. Ik nodig hem dan uit, vertel wat anderen gedaan hebben en probeer dingen aan te reiken. Op die manier kan ik kinderen ook prikkelen.*
7. *Woordstukjes: Ze zitten hier samen (2de en 3de kleuterklas) dus woordstukjes klappen dat gebeurt terloops in de kring. Ik heb ook een takenbord. Op een speelse manier doe ik dat eerst en dan pas vanaf februari wat meer op papier.*
8. *Over hoeken schrijf ik ook wat op, maar dat is een breder beeld: wat heb ik over maand tijd kinderen zien doen? Waar staat die in spel? Ik heb kinderen die in beeldhoek knappe dingen doen maar in zandtafel onderzoekend en sensomotorisch het moeilijk hebben. Misschien daar geen nood aan. Een kleuter ontwikkelt zich zo. Ik ga niet zeggen: 'die ontwikkelt zich goed in de winkelhoek en slecht in de bouwhoek!' (lacht). Wel: hoe staat deze kleuter in de klas? Hoe is die bezig met spel? Met anderen? ... We zijn nu met hoekenfiches bezig. Ik zeg aan mijn collega's: wat willen we observeren? Kan hij opruimen? Op welke manier gaat hij naar hoek? Op welke manier gaat hij naar hoek? Kan hij spel ontwikkelen? Kan hij keuzes maken? Kan hij plannen maken?*

ACHTERGRONDINFO: Hoe kijkt inspectie?

Nergens wordt gesuggereerd dat doelen (steeds) het vertrekpunt moeten zijn. Ze moeten wel betekenisvol zijn wat een doel'bewuste' werking veronderstelt. Doelen kunnen dus op diverse wijzen een plek krijgen in de klas- en schoolpraktijk. Dit zou kunnen bij de planning en/of evaluatie van het aanbod in en over de groepen heen (bijvoorbeeld een jaarplanning maar evengoed via een checklistsysteem om het aanbod achteraf te bewaken en eventueel bij te sturen).

Er zijn echter nog toepassingsmogelijkheden te bedenken waarbij onderwijsdoelstellingen inspirerend kunnen zijn zoals de vormgeving van de onderwijsleerpraktijk en de leef- en leeromgeving (bijvoorbeeld voor de klasinrichting, het materialenaanbod, de aangereikte werk- en organisatievormen...), de begeleiding en opvolging van de kleuters (bijvoorbeeld breed evaluatiesysteem, leerlingvolgsysteem, rapportering ...) en andere (bijvoorbeeld professionalisering).

(...)

Onderwijskwaliteit is immers geen lineair chronologisch model dat stapsgewijs moet doorlopen worden en waarbij onderwijsdoelstellingen het enige mogelijke startpunt zouden zijn. Hiermee kan nog niet gesteld worden dat elke praktijkuitwerking even kwaliteitsvol (en dus in overeenstemming met het referentiekader Onderwijskwaliteit) is. Daarom is het goed om zich vragen te stellen over het aanbod: is het voldoende evenwichtig en volledig, betekenisvol en activerend, positief stimulerend en rijk, samenhangend...? Is de evaluatie en feedback in voldoende mate stimulerend voor de kleuters? Beschikt de school over een onderliggende, gedeelde schooleigen visie? In welke mate is er een beleid die de geboden kwaliteit op een systematische wijze probeert verder te laten toenemen?

(Bron: Devos, Jan (2018) Is het oké met een ervaringsgerichte benadering? In: Kleuters & Ik, jg. 35-1 pag. 12-14)

Nog enkele inspirerende quotes

- *Ik ben een juf die papier niet als eerste zal inzetten. Ik zal nog heel veel met materialen met de kinderen werken. Sommige kinderen zijn nog niet klaar voor dat papier. Als je op papier werkt, is dat resultaat minder dan met materiaal. Maar het is natuurlijk wel een stap: het hoort er wel bij naar het einde toe, want als je dat niet doet, zouden ze volgend jaar heel veel moeite hebben.*
- *Het is niet dat we echt aan tafel gaan zitten en zeggen: Kom nu eens bij mij, we gaan nu dat doen. Daar proberen we echt wel vanaf te stappen. We weten dat sommige scholen dat zo doen. Wij proberen dat zo min mogelijk te doen. Er zijn themaloze weken en dan wordt er meer geobserveerd.*
- *Nu zeggen collega's soms: we gaan week zonder thema doen en ik ga nog eens 1 per 1 kinderen naar mij roepen om te checken wat die kan voor het oudercontact van de week erna. Als de kleuter dan geen patroon kan leggen, zeggen we 'die kan dat niet'. Daar moeten we van afstappen en breder kijken. We weten meestal heel goed wat een kind kan en wat moeilijk loopt. Kleuteronderwijzers weten meestal wel hoe het met een kleuter gaat.*
- *Ik plan standaard twee of drie momenten dat ik meespeel of observeer. Als ik dan bijvoorbeeld na een tijdje ervaar dat een kleuter de dagen van de week kan benoemen, maar nog niet weet welke dag het morgen is. Dan denk ik: 'oei, we hebben dat eigenlijk al twee maanden dagelijks gedaan en dat lukt nog niet...?' Hoe zit dat eigenlijk met de rest van het wiskundige denken bij dat kind. En dan plan ik een extra activiteit in tijdens het observatiemoment en dan kijk ik 'hoe zit dat daar mee?'*

4. OBSERVEREN

Fiche 4.3 Observaties noteren/registeren?

Observaties registreren kan op verschillende manieren en plaatsen.

Sommige leraren werken met een observatieschriftje waarin ze voor elk kind een pagina voorzien en ze noteren de belangrijkste conclusies in het KVS. Kijkwijzers of signaallijsten zijn ook instrumenten die ingezet kunnen worden. Verder zijn er ook leraren die werken met portfolio's van kinderen: een verzameling van producten van kleuters die ze voorzien van opmerkingen en observatiegegevens. Een andere optie om de ontwikkeling van kinderen te registreren, is beeldmateriaal verzamelen in de vorm van bijvoorbeeld video-opnames.

Er zijn met andere woorden heel wat mogelijkheden. Onderstaande vragen en quotes van leraren nodigen je uit om **kritisch te kijken naar de manier waarop jij observaties noteert of registreert**. Misschien bevestigen je antwoorden je in je huidige aanpak? Of misschien merk je op dat er een andere manier van werken is die je graag verder wilt verkennen?

- Is de manier waarop je observaties noteert of het instrument dat je gebruikt **vlot hanteerbaar** in de klas?

Ik heb een kladschriftje dat ik altijd in de buurt van mij heb liggen. Daar heb ik per kind een A4 pagina in en als ik dan iets opmerk, zowel iets positiefs als iets waarvan ik denk: 'oei dat is nu net niet zo goed', dan noteer ik dat daar heel rap in.

Planlast....alweer opschrijven? Nee, alleen tijd maken en film desnoods. Ga met je collega kijken: wat vind jij? Hoe zie jij dit?

Mijn collega's zijn veel bezig met dingen te turven. Daar zit een groot verschil in onze school en dat doet mij twijfelen: moet ik toch niet dingen noteren via een turfsysteem?

Alweer noteren? Nee, je bent allemaal lang genoeg bezig in de kleuterklas. Je bent kundig genoeg. Dat moet niet in zevenentwintig zinnen. Als je in vijf staakwoorden kan schrijven 'dit zie ik en dit vind ik daarvan', dan is dat goed.

- Is er ruimte in het instrument dat je gebruikt om zelf iets extra bij te schrijven?
- Ligt de focus niet enkel op het resultaat/ de prestatie van een kind maar ook op het proces, op welbevinden en betrokkenheid van een kind?

"Vroeger duidde ik veel rood of oranje aan in mijn observatieschema. We hebben veel anderstalige kinderen en in de peuterklas duurt het even voor ze de taal onder de knie hebben. Ik werd ongelukkig van dat strakke oordeel 'ze beheersen de doelen niet'. In ons nieuwe systeem is er meer ruimte voor nuance: naast het kindvolgsysteem noteren we wekelijks in een excelsheet onze observaties voor 3 doelen per kind." Nathalie Vanderzeypen (uit Klasse)

- Helpt je manier van observeren en registreren je om zowel de **'buitenkant'** (het gedrag van de kleuter), de **'binnenkant'** (wat er ten grondslag ligt aan het gedrag van de kleuter) als de **omgeving** (wat er invloed heeft op het kind) in kaart te brengen?
- Heeft je manier van werken en noteren een duidelijke **meerwaarde**? Met andere woorden: weet je nadien meer dan vanuit je dagdagelijkse, spontane observaties en de dingen die je eigenlijk al wist?
- Slaag je er in om genuanceerde gegevens te verzamelen zodat je een **rijk beeld** krijgt van de kleuters?
- Heb je **zowel oog voor wat al goed gaat als waar er werkpunten liggen** binnen verschillende domeinen van de ontwikkeling?

Wij zetten veel in op observeren en meespelen. Ik zou nog graag een stapje verder willen gaan: nog meer noteren met kinderen en benoemen waar ze sterk in zijn. Het portret wat meer talentgericht maken.

Bij onze notities wordt er uitgegaan van wat het kind al wel kan. Dat duiden we aan. Wat een kind nog niet kan, daar is het in ontwikkeling en dat duiden we niet aan.

- Neem je zowel je eigen observaties als die van anderen (ouders, andere leraren, zorgjuf,...) mee? Op die manier krijg je een breder beeld van een kind (Spilt, 2021).
- Biedt de info die je krijgt aanwijzingen voor je handelen als leerkracht? Geeft je manier van werken jou met andere woorden handvaten om concrete acties te ondernemen in je klas?

ACHTERGRONDINFO

Een kritische blik op kijkwijzers/signaallijsten (Devos, 2015)

- Observatielijsten kunnen de indruk wekken betrouwbare info op te leveren. Maar het gaat vaak over een subjectief oordeel dat dus niet noodzakelijk beter is dan vrije observaties.
- Je let best op voor lijsten waar enkel wordt gefocust op wat een kind niet kan. Door enkel te focussen op waar een kind op uitvalt, mis je wat de kleuter al wél kan en die info is noodzakelijk om je handelen op te laten aansluiten.
- Kleuters leren vaak incidenteel, spontaan en plots. De ontwikkeling van jonge kinderen laat zich niet gemakkelijk in kaart brengen of voorspellen door eenmalige observaties. Herhaalde observaties zijn een must.
- Lijsten die alleen focussen op prestatiegerichte gedragingen of cognitieve vaardigheden geven een onvolledig en onvoldoende breed beeld over de evolutie, het proces of de belevingsaspecten van kleuters.
- Tot slot zijn kijkwijzers of signaallijsten vaak uitgebreid en vragen ze dus een grote tijdsinvestering. Je weegt dus best af of ze deze investering waard zijn.

Meetcultuur in de kleuterschool

4. OBSERVEREN

Fiche 4.4 De stem van de kleuter meenemen

In het **kinderrechtenverdrag** staat vermeld dat kinderen de ruimte moeten krijgen om inspraak en invloed te hebben, mee te praten, mee te denken en mee te doen. In het Engels heet dat in één woord:

'AGENCY'

Kinderen hebben dus het recht om hun mening te geven over aangelegenheden die hen aanbelangen (Stroobants, 2017). Toch is dat in de praktijk niet evident, zeker niet als het gaat over jonge kinderen en evaluatie. Doorgaans zijn het de leraren die evalueren en krijgen kleuters beperkt of geen stem als het gaat over het in kaart brengen en evalueren van hun ontwikkeling. Meestal is het de leerkracht die de focus bepaalt van wat er geobserveerd of gemeten wordt. De leraar is aan zet en de kleuter heeft daarin eerder een passieve rol. Hoewel kleuters jong zijn, is het **toch mogelijk en vooral waardevol om hen de kans te geven hun stem te laten horen**. Zij kunnen ons een unieke kijk geven op hoe zij kijken naar zichzelf. Dit kan een belangrijke aanvulling zijn en het perspectief van de leraar verbreden.

Hoe kan je kleuters een stem geven en actief laten participeren zodat ze hun persoonlijke kijk op hun eigen functioneren met jou kunnen delen?

Hieronder vind je enkele voorbeelden.

Welke manier van werken ken je of sluit aan bij wat je reeds doet in je klas? Welke voorbeelden vind je inspirerend? Welke 'good practices' ken je zelf en wil je graag delen met je collega's?

Smileys & duimen

Door middel van het inkleuren van smileys of duimen als zelfevaluatie-instrument kan je kleuters de mogelijkheid bieden om terug te blikken op een activiteit. Vaak worden smileys of duimen gebruikt om aan te geven in welke mate kleuters een activiteit leuk of niet vond. Dit hangt voor kleuters dikwijls samen met wat ze gemakkelijk of net moeilijk vonden. Een smiley of duim op zich zegt dus niet altijd alles maar kan wel de aanleiding zijn om een diepgaander gesprekje aan te knopen met kleuters.

De kracht van foto's

Als leraar selecteer je bewust en onbewust waar je aandacht aan besteedt. Jouw perspectief bepaalt dus wat je 'ziet' in je klas. Door kleuters zelf foto's te laten maken, geef je hen ook een stem en wordt jouw beeld van een kleuter verruimd. Je ziet niet alleen welk perspectief zij nemen, maar ook wat zij belangrijk genoeg vinden om vast te leggen en om eventueel later op terug te komen (Stroobants, 2017). Kleuters mee laten bepalen wat in hun portfolio of trotsdoos komt, geeft hen eigenaarschap van hun passie, interesse en kunnen.

Learning story of Ontwikkelverhaal

Een 'Learning Stories' is een format om de ontwikkeling van kinderen te observeren en te evalueren. Het is een verslag van wat een jong kind (of enkele kinderen) doen in een spel. Het verslag kan een halve pagina of langer zijn. Het focust op een bepaalde activiteit over een korte periode. Vaak een moment waarbij het kind iets nieuws doet of iets wil doen wat nog niet zelf kan. Het wordt een 'learning storie' als de volwassene zijn interpretatie geeft over wat hij denkt dat het kind hierbij geleerd heeft. Het focust op wat het kind kan en leert, niet op wat hij nog niet kan. Bijna altijd neemt de volwassene ook een foto of video op van het spel, wat hij vervolgens ook deelt met het kind en met zijn ouders. Zo nodig je hen uit om ook hun stem bij het verhaal te geven.

Pack, Judi. Learning Stories. Teaching young children for the preschool professional. (vol 9, No 2)
De Waard, H. (2018). Schrijf een ontwikkelverhaal. Meerstemmig zicht krijgen op ontwikkeling. In: HJK, juni 2018)

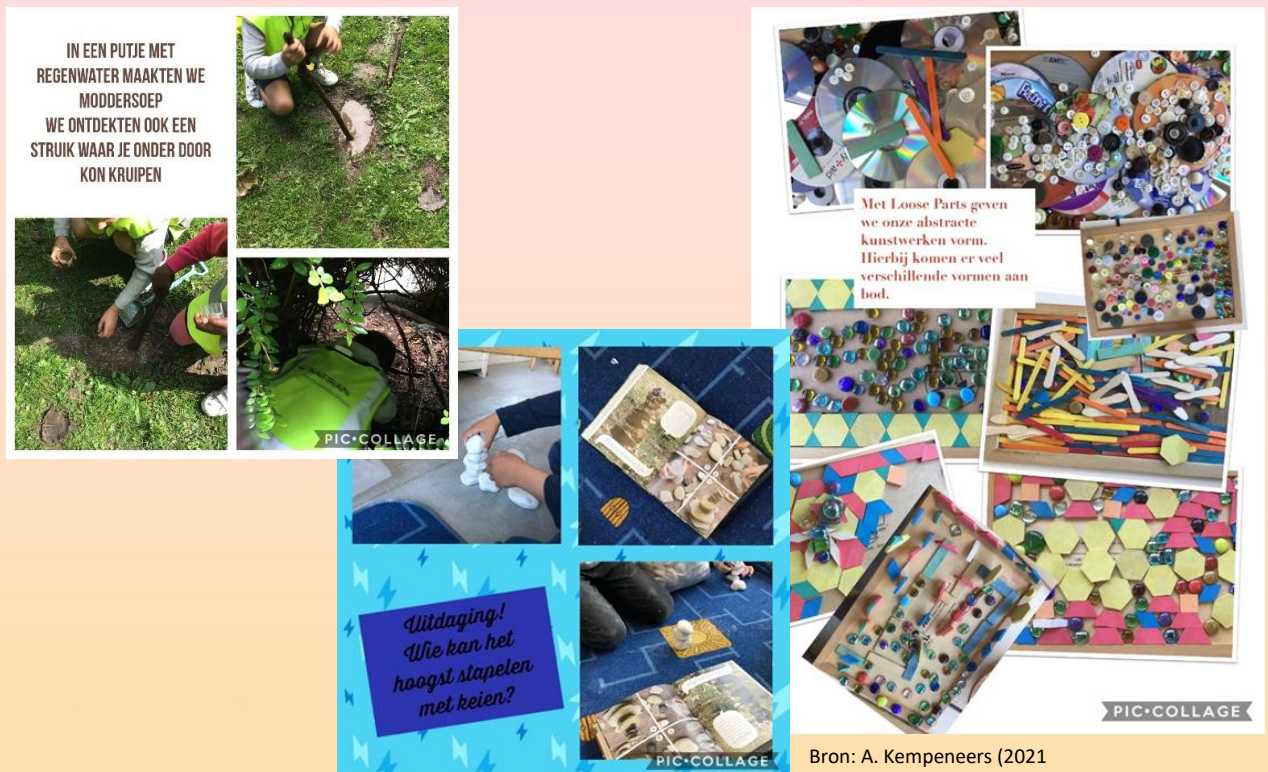
Het klasdagboek

In het klasdagboek kunnen kleuters elke dag hun ervaringen vastleggen. Dit kunnen ze doen aan de hand van eigen tekeningen of foto's. Het klasdagboek kan gebruikt worden om terug te blikken op ervaringen (Geentjes & Vangenechten, 2016). Door als leerkracht dit samen met kleuters te doen, kan je dieper ingaan op ervaringen, wat ze moeilijk of makkelijk vonden en wat ze leerden. Daarnaast kan je ook met de kleuters vooruitblikken: wat wil je nog leren? Wat heb je daarvoor nodig? Hoe kan jij als juf daarin ondersteunen? Met wie wil je dat ontdekken?

'Pic Collage'

Met de gratis software 'Pic Collage' kan je gemakkelijk in plakboekstijl foto's en info visualiseren. Duiding van de leerkracht, quotes van kleuters, inzichten die werden opgedaan door de kleuters,... kan je eenvoudig toevoegen.

Enkele voorbeelden uit de klaspraktijk:

Bron: A. Kempeneers (2021)